

УДК 811.111'42

ПРИНЦИПИ ТА ПРОЦЕДУРИ ДОБОРУ МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ АМЕРИКАНСЬКОЇ АКАДЕМІЧНОЇ ЛЕКЦІЇ

Л.М. Рябих (Харків)

У статті розглянуто матеріал дослідження лекції як жанру американського академічного дискурсу, описано його якісні та кількісні характеристики. Обґрунтовано достовірність і валідність сформованої вибірки на основі надання характеристики Єльському університету, його викладацькому складу, курсам лекцій з різних напрямів наукового знання, їх часовим параметрам та мультимедійності їх подання в електронному форматі. Доведено потребу формування загальної та основної вибірки, розроблені принципи формування останньої.

Ключові слова: американський академічний дискурс, жанр, загальна вибірка, лекція, матеріал, мультимедійність, основна вибірка.

Рябих Л.М. Принципы и процедуры подбора материала исследования американской академической лекции. В статье рассмотрен материал исследования лекции как жанра американского академического дискурса, описаны его качественные и количественные характеристики. Обоснована достоверность и валидность сформированной выборки на основе предоставления характеристики Йельскому университету, его преподавательскому составу, курсам лекций по различным направлениям научного знания, их временным параметрам и мультимедийности их представления в электронном формате. Доказана необходимость формирования общей и основной выборки, разработаны принципы формирования последней.

Ключевые слова: американский академический дискурс, жанр, лекция, материал, мультимедийность, общая выборка, основная выборка.

Riabykh L.M. Principles and procedure of material selection in researching the American academic lecture. The article reviews material of researching lecture, as a genre of American academic discourse, in particular its qualitative and quantitative characteristics. The reliability and validity of the formed sample have been proved by providing characteristics of Yale University, its faculty staff, lectures on various areas of scientific knowledge, their temporal parameters and their multi-channel presentation in digital format. The need for the formation of general and core sample has been proved, the principles of formation of the latter have been elaborated.

Key words: American academic discourse, core sample, general sample, genre, lecture, material, multi-channel presentation.

Актуальність такої проблеми як добір матеріалу й формування вибірки не викликає сумнівів, адже цей етап є необхідною передумовою практичного мовознавчого аналізу. Саме тому в сучасну добу дослідники приділяють зазначеній проблемі все більше уваги [1; 4, с. 68; 9, с. 9].

Важливим є аналіз використаного матеріалу й принципів його добору і для нашого дослідження, об'єктом якого виступає американська академічна лекція (ААЛ). Підхід до лекції як до жанру, використання теоретичних основ лінгвістичної генології та запровадження (хоча й з певними модифікаціями) дослідницької моделі жанру, роз-

робленої Т.В. Яхонтовою передбачає добір фактичного матеріалу на другому етапі дослідження [13, с. 128].

Матеріал (data, materials) є важливим складником наукового дослідження, бо його правильний підбір забезпечує можливість отримання достовірних результатів. У зв'язку з цим, у сучасних вітчизняних мовознавчих працях помітна тенденція до обґрунтування валідності використаного матеріалу [2; 10, с. 26–28; 11, с. 72–76], те саме стосується і закордонних, зокрема англомовних, розвідок. Дослідники англомовного наукового спілкування, зокрема, указують на те, що опис

матеріалу є окремою структурно-композиційною частиною наукового тексту [18, с. 226].

Саме тому метою цієї статті є опис матеріалу аналізу лекції як жанру американського академічного дискурсу (ААД) та розробка принципів добору матеріалу.

У розпорядженні мовознавця матеріал поданий зразками вербальної взаємодії двох типів: природне мовлення та літературні джерела. Дискусія з приводу вибору першого чи другого, як правило, приводить до висновку, що жоден із згаданих типів не є ідеальним, обидва мають як свої позитивні риси, так і суттєві недоліки [7, с. 104; 16, с. 21; 17]. Зокрема, до недоліків «природнього мовлення» відносять його очевидну неприродність, з якою зіштовхується дослідник, фіксуючи, що такий діалог часто розгортається всупереч усім закономірностям [19, с. 124], бо комуніканти мають бути повідомлені про ведення запису їх спілкування, а відтак ступінь природності їхнього мовлення суттєво знижується [7, с. 104; 17]. Крім того, указують на те, що отримані зразки можуть не вміщувати достатньої кількості необхідних дослідникові вербальних об'єктів [16, с. 21], процедура отримання цих зразків є досить складною [14; 15], а транскрипти цих зразків можуть неповно/неправильно відображати реальне спілкування через особливості інтерпретації спостерігача [16, с. 21], що робить транскрипт вторинним [7, с. 107].

Тому автори доволі часто використовують неавтентичний матеріал через обмежені можливості отримати зразки реального мовлення [11], неможливість визначити яку кількість досліджуваних одиниць міститимуть ці зразки [2], а також через обґрунтовану авторами неприродність наявних зразків реального мовлення [7].

Інші мовознавці, утім, обирають як матеріал зразки природнього мовлення, особливо у тих випадках, коли це узгоджується з природою об'єкта дослідження та кореспондує з наявністю такого матеріалу. Причому, у цьому випадку дослідники переважно послуговуються зразками писемного мовлення [8].

Саме такий матеріал використано у нашому дослідженні, де аналізу піддані лекції, прочитані

викладачами Єльського університету США з 2006 по 2013 р.р., які записані на електронні носії та розміщені на сайті університету в трьох форматах: аудіо- й відеозапис та транскрипт. Матеріал було отримано з мережі Інтернет методом інформаційного пошуку.

Цей матеріал є, на наш погляд, оптимальним для вивчення ААД, оскільки він автентичний, має високий ступінь достовірності, є досить різноманітним за якісними характеристиками. На обґрунтування цієї точки зору далі надаємо низку аргументів і фактів.

«Неприродність» начебто природнього мовлення зафіксована дослідниками в умовах неінституційного спілкування, тоді як інституційність ААД вже сама по собі накладає певні обмеження на мовленнєву діяльність АГЕНТА (викладача), примушує його діяти відповідно до рольових приписів. До того ж, викладач, що читає лекції, звик до масової аудиторії і факт відео-/аудіозапису не бентежить його принаймні тією мірою як пересічного громадянина підчас приватної бесіди.

Крім того, слід зазначити, що практика відеозапису лекції із послідуочим розміщенням на університетських сайтах є типовою для США, Європи (сьогодні ця практика поширюється і в провідних університетах України). Деякі університети навіть забезпечують можливості транскрибування текстів не лише лекцій, а також і семінарів та колоквиумів, на основі яких створено, наприклад, корпус академічного мовлення Мічиганського університету (MICASE – Michigan Corpus of Academic Spoken English), на матеріалі якого сьогодні проводиться дослідження [12]. Слід також зауважити, що якщо для пересічних громадян надання зразків їхнього спілкування вмотивоване лише готовністю допомогти дослідникові, то відеозапис лекцій та укладання їх транскриптів призначені для створення іміджу університету та викладача, це маркетинговий продукт, своєрідна реклама, орієнтована на формування позитивного іміджу, демонстрацію високих стандартів тощо.

Із цього випливає, що, по-перше, викладачі, чий лекції записуються для розміщення на універ-

ситетських сайтах, сприймають цей процес як важливу складову власної професійної та промоційної діяльності; по-друге, цілком логічно припустити, що викладач, реалізуючи свої діяльнісні цілі, не буде прагнути подати себе у кращому вигляді, бо він/вона здатен/-на до усвідомлення того, що відеозаписи будуть переглядати колеги, колишні студенти тощо, тому відмінності між лекціями, що записуються/не записуються будуть помічені, а намагання проводити лекцію, що записується, краще ніж зазвичай, може зашкодити репутації викладача. До того ж, відеозаписам підлягають цілі курси лекцій, що призвичаює викладача до цього процесу. І нарешті, навіть за умов відеозапису, викладач у першу чергу орієнтується на ту студентську аудиторію, з якою він перебуває у безпосередній взаємодії.

Таким чином, викладене дає підстави уважати, що матеріал нашого дослідження складається зі зразків вербальної взаємодії, максимально наближеної до реальної, що відбувається в університетській аудиторії під час лекції.

Мультимедійність репрезентації обраних лекцій у мережі Інтернет нівелює ще один суттєвий недолік, на який вказують автори – помилки та неточності у транскриптах. Сприйняття лекції і по аудіовізуальному, і по зоровому каналах дає можливість виявити вади транскриптів. Проте, слід принагідно зазначити, що у процесі обробки матеріалу ми не зафіксували недоліків передавання вербальних повідомлень, хоча транскрипти такі мають деякі обмеження. Приміром, викладач ставить питання, зі студентської аудиторії лунають якісь відповіді, але спостерігачеві їх не чути і тоді у транскриптах це позначається словом *'inaudible'* [20].

Тим не менш, забезпечена сучасними інформаційними технологіями можливість мультимедійного подання матеріалу суттєво покращує його якість. У сприйнятті лекцій задіяні зоровий, слуховий канали і це зумовлює їх мультимодальність, яку розуміємо як тип зовнішнього стимулу, що сприймається одним з органів чуття людини [6].

І, нарешті, цілком очевидною є та обставина, що недостатня кількість вербальних об'єктів у на-

явному матеріалі не може в принципі мати місце у нашому випадку, адже матеріал аналізу містить зразки саме ААЛ.

Лекції, проаналізовані у дослідженні, прочитані різними викладачами, які є не тільки представниками американської лінгвокультурної спільноти, академічного співтовариства та його окремої галузі, а й унікальними особистостями, здатними виявити свої індивідуальні риси навіть в інституційному контексті, що уможливило врахування цих рис та відповідає засадам дискурсологічного аналізу.

Слід також звернути увагу на те, що представленість фактичного матеріалу лекціями, прочитаними викладачами лише Єльського університету, не свідчить про його обмеженість. По-перше, стандарти академічного спілкування є однаковими для усіх університетів США; по-друге, досить типова для України ситуація, коли людина усе життя працює викладачем в одному університеті, не є характерною для Америки, де, як відомо, робоча сила є дуже мобільною, і той, хто у певний час працює в Єльському університеті, міг раніше працювати в університетах інших штатів. Для американської вищої освіти розповсюдженим явищем є укладання короткотривалих контрактів, для того, щоб викладачі постійно вдосконалювались та були більш конкурентоспроможними [3].

Це, зокрема, підтверджує інформація про професійну діяльність викладачів, що розміщена на сайті університету, де йдеться про різні місця навчання, отримання наукового ступеня та викладання у попередні роки.

Отже, використаний матеріал є таким, що повною мірою репрезентує ААЛ як жанр ААД.

Розміщені на сайті Єльського університету лекції розраховані на широке коло користувачів та мають на меті за допомогою широких можливостей інформаційних технологій вирівняти доступ до знань. Проект здійснюється під керівництвом Діани Клейнер (Diana E. E. Kleiner), викладача Єльського університету та за підтримкою фонду Вільяма и Флори Хьюліт в місті Менло-Парк, штат Каліфорнія (the William and Flora Hewlett Foundation in Menlo Park,

СА), що був заснований у 1966 році та одним з найбільших у США [5].

Єльський університет є приватним дослідницьким університетом США, який входить до «Ліги плюща» – спільноти восьми найпрестижніших американських приватних університетів. Разом з Гарвардським та Прістонським університетами складає «Велику трійку». У 2011 році університет займав 11 місце в «шанхайському» академічному рейтингу університетів світу і 4 місце в рейтингу найкращих університетів за версією видавництва U.S. News & World Report і також за міжнародним рейтингом QS World University Rankings. В університеті навчається 11 тисяч студентів з 50 штатів Америки і більш 110 країн. Професорсько-викладацький склад налічує дві тисячі працівників [5].

Викладачі, чії лекції подано на сайті, у переважній більшості мають науковий ступінь (Ph.D.): з 38 викладачів, лекції яких ми обрали, науковий ступінь мають 25 викладачів. Викладачі, що не мають наукового ступеня, також займаються науковою роботою: мають чисельні публікації, нагороди (teaching awards). Ця інформація подана на сайті, де містяться дані про кожного викладача, зазначено про його професійні досягнення, наприклад:

'Craig Wright received the degree Bachelor of Music in piano and music history at the Eastman School of Music (1966) and a Ph.D. in musicology at Harvard (1972), and since 1973 has taught at Yale University where he is currently the Henry L. and Lucy G. Moses Professor of Music. At Yale, Wright's courses include his perennially popular introductory course "Listening to Music" and his selective seminar "Exploring the Nature of Genius." During the summers he has led several Yale Alumni tours to France, Germany, and Italy. Among his six books are Music and Ceremony at Notre Dame of Paris (1989), Music in Western Civilization (2005), Listening to Music (6th edition, 2011), and Listening to Western Music (2007). He is presently at work on a volume entitled Mozart's Brain: Exploring the

Nature of Genius. In 2004 Wright was awarded the honorary degree Doctor of Humane Letters by the University of Chicago. '[20].

Лекції, що увійшли до корпусу нашої вибірки, прочитані на 23 факультетах (departments). Наукові дисципліни, що пропонують ці факультети розподілені на гуманітарні, соціальні, природничі та біологічні (humanities, social sciences, and physical and biological sciences) [20].

Підчас формування дослідницького корпусу в нашому дослідженні було обрано лекції прочитані на 20 факультетах із 23 наявних. До вибірки не було включено лекції, прочитані на таких факультетах: італійська мова та література (the Department of Italian language and literature), факультет античних студій (The Department of Classical Languages and Literatures), та факультет англійської літератури (the Department of English). Такий вибір обумовлено тим, що останні за своїм напрямком дублюють ті факультети, лекції яких увійшли до вибірки, а саме факультет іспанської та португальської (the Department of Spanish and Portuguese), факультет американської літератури (the American Studies Department). З кожного факультету ми обрали по одному курсу лекцій (курс містить від 24 до 37 лекцій). Згідно з напрямками, що їх надає сайт (гуманітарні науки (humanities), суспільні науки (social sciences), фізичні науки (physical sciences), біологічні науки (biological sciences)) ми отримали такий перелік курсів:

- **гуманітарні науки**
  - Хемінгуей, Фіцджеральд, Фолкнер (Hemingway, Fitzgerald, Faulkner), факультет американських студій (The Department of American Studies);
  - Прослуховування музики (Listening to Music), факультет музикознавства (The Department of Music);
  - Філософія і наука про людську природу (Philosophy and the Science of Human Nature), факультет філософії (The Department of Philosophy);
  - Данте в перекладі (Dante in Translation), факультет італійської мови та літератури (The Department of Italian Language and Literature);

- **суспільні науки**

- Афро-американська історія: від звільнення до наших днів (African American History: From Emancipation to the Present), факультет афро-американських студій (The Department of African American Studies);

- Фінансова теорія (Financial Theory), факультет економіки (The Department of Economics);

- Американська революція (The American Revolution), факультет історії (The Department of History);

- Моральні підвалини політики (The Moral Foundations of Politics), факультет політології (The Department of Political Science);

- Психологічні та біологічні аспекти їжі (The Psychology, Biology and Politics of Food), факультет психології (The Department of Psychology);

- Основи сучасної соціальної теорії (Foundations of Modern Social Theory), факультет соціології (The Department of Sociology);

- Римська архітектура (Roman Architecture), факультет історії мистецтв (The Department of History of Art);

- Вступ до історії та літератури Нового Завіту (Introduction to the New Testament History and Literature), факультет релігієзнавства (The Department of Religious Studies);

- **фізичні науки**

- Межі і протиріччя в астрофізиці (Frontiers and Controversies in Astrophysics), факультет астрономії (The Department of Astronomy);

- Атмосфера, океан і зміни в навколишньому середовищі (The Atmosphere, The Ocean, and Environmental Change), факультет геології та геофізики (The Department of Geology and Geophysics);

- Основи фізики (Fundamentals of Physics), факультет фізики (The Department of Physics);

- Органічна хімія для першокурсників (Freshman Organic Chemistry), факультет хімії (The Department of Chemistry);

- **біологічні науки**

- Межі біомедичної інженерії (Frontiers of Biomedical Engineering), факультет біомедичної інженерії (The Department of Biomedical Engineering);

- Екологічна політика і права (Environmental Politics and Law), факультет досліджень навколишнього середовища (The Department of Environmental Studies);

- Принципи еволюції, екології та поведінки (Principles of Evolution, Ecology and Behavior), факультет екології та еволюційної біології (The Department of Ecology and Evolutionary Biology);

- Глобальні проблеми зростання чисельності населення (Global Problems of Population Growth), факультет молекулярної, клітинної та еволюційної біології (The Department of Molecular, Cellular and Developmental Biology).

Загальна кількість лекцій перелічених курсів становить 525, обсяг транскриптів складає 8400 сторінок (шрифт 14 Times New Roman, інтервал 1,5) (сторінки транскриптів були переформатовані у зазначений стандарт методом електронної обробки баз даних), тривалість звучання – 59 годин 23 хвилини.

Зауважимо, що аналіз характеристик матеріалу засвідчив, що час тривалості лекцій має низку особливостей. Згідно розкладу лекція триває 50 хвилин або 70 хвилин, але в лекціях, де заявлений час становить 50 хвилин, реальний час звучання становить від 31 хвилин 05 секунд до 51 хвилини 37 секунд, а в лекціях, де заявлений час становить 70 хвилин, реальний час звучання складає від 42 хвилин 30 секунд до 79 хвилин 03 секунд. Загалом, виявилось, що менше за потрібний час продовжується 69% лекцій, більше за потрібний час 9% лекцій, а визначену в розкладі тривалість мають 22% опрацьованих лекцій. Відповідно, обсяг транскриптів варіюється в діапазоні 32000 до 40000 знаків.

Таким чином, ми здійснили перший крок формування корпусу вибірки, склавши корпус загальної вибірки.

Необхідність наступного кроку обумовлена великим обсягом загальної вибірки, що ускладнює проведення практичного аналізу. Цей факт обумовлює необхідність формування корпусу основної вибірки. Для цього ми обрали три або чотири лекції з кожного курсу за таким принципом:

- методом суцільної вибірки було обрано першу та останню лекції з кожного курсу;
- методом вибіркового добору до цих лекцій було додано одну лекцію з середини курсу (для тих курсів лекцій, де контроль відбувається по закінченні курсу);
- методом суцільної вибірки було також виокремлено лекції, що передують поточному контролю (семінарське заняття, лабораторне заняття, проміжний іспит) у середині курсу, де такий контроль передбачено.

Таким чином, з курсів, де не передбачено поточний контроль було відібрано по три лекції, а з курсів, де такий контроль передбачено – по чотири.

Отже, до основної вибірки увійшло 68 лекцій, загальний обсяг яких становить 1390 сторінок (шрифт 14 Times New Roman, інтервал 1,5), 59 годин 23 хвилини звучання.

Оскільки саме лекції, що увійшли до основної вибірки безпосередньо аналізувалися у лінгвістичних термінах, було пораховано також кількість наявних в них мінімальних одиниць дискурсу – контекстуалізованих висловлень, яка склала 31578 одиниць.

Таким чином, викладене дає підстави дійти висновку, що сформований корпус емпіричного матеріалу за своїми якісними та кількісними характеристиками повною мірою відповідає задачі отримання достовірних даних про природу досліджуваного об'єкта.

Перспективою роботи є опис наступних етапів дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балацька О.Л. Дискурсивні властивості критики в англомовній науковій статті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О.Л. Балацька. – Харків, 2013. – 20 с. 2. Безуглая Л.Р. К вопросу об исследовательском корпусе в прагмалингвистике / Л. Р. Безуглая // Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. – 2004. – № 635. – С. 3–7. 3. Вошевская О.В. Особенности педагогической деятельности в высшей школе США [Электронный ресурс] / О.В. Вошевская. – Режим доступа : <http://www.rusnauka.com/> 4. Гридасова О.І. Особливості актуалізації стереотипних ролей в ан-

ломовному сімейному конфліктному дискурсі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Гридасова Олена Ігорівна. – Харків, 2009. – 202 с. 5. Йельський університет [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/>. 6. Кибрик А.А. Мультимодальная лингвистика / А.А. Кибрик // Когнитивные исследования – IV. – М. : ИП РАН, 2010. – С. 134–152. 7. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с. 8. Романюк С.К. Засоби реалізації мовленнєвого впливу в американській комерційній журнальній рекламі 1925 – 2010 рр. : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Романюк Світлана Костянтинівна. – Житомир, 2013. – 221 с. 9. Самочорнова О.А. Аппозитивная конструкция как экспликационная модель в американскому газетному дискурсі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Самочорнова Ольга Анатоліївна. – Харків, 2014. – 245 с. 10. Солошук Л.В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англомовному дискурсі : [монографія] / Л.В. Солошук. – Харків : Константа, 2006. – 300 с. 11. Фролова І.Є. Стратегія конфронтації в англомовному дискурсі : [монографія] / І.Є. Фролова. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. – 344 с. 12. Шпенюк І.Є. Лінгвокультурні особливості американського науково-академічного дискурсу / І.Є. Шпенюк // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. – К. : Логос, 2012. – С. 288–296. 13. Яхонтова Т.В. Лінгвістична генологія наукової комунікації : [монографія] / Т.В. Яхонтова. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – 420 с. 14. Cameron D. Working with spoken Discourse / D. Cameron. – London, Sage Publ., 2004. – 209 p. 15. Edwards G.A. The Transcription of Discourse / G.A. Edwards // The Handbook of Discourse Analysis. – London : Blackwell Published Ltd. – 2003. – P. 321–348. 16. Hernandez P.L. Illokution and Cognition / P.L. Hernandez. – Universidad de la Rioja : Servicio de Publicaciones, 2001. – 366 p. 17. Leung S. Conflict Talk: A Discourse Analytical Perspective Working [Electronic resource] / S. Leung // Papers in TESOL & Applied Linguistics. – 2004. – Режим доступа : www.tc.columbia.edu/tesolawebjournal. 18. Swales J.M. Academic Writing for Graduate Students: Essential Tasks and Skills / J.M. Swales, C.B. Feak. – Second edition. – Ann Arbor: The Univ. of Michigan Press, 2004. – 332 p. 19. Tannen D. Gender and Discourse / D. Tannen. – New York, Oxford : OUP, 1994. – 203 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

20. OpenYale courses [Electronic resource]. – Access : <http://oyc.yale.edu/>